

ARKEOLOGISK OVERVÅKNING VED TILTAK IFM. RUINKONSERVERING AV HALLVARDSKATEDRALEN

Oslo kommune

Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU)
 Storgata 2, Postboks 736 Sentrum, 0105 Oslo
 Telefon: 23 35 50 00
www.niku.no

Tittel Arkeologisk overvåkning ved tiltak ifm. ruinkonservering av Hallvardskatedralen Oslo kommune	Rapporttype/nummer NIKU Rapport 198	Publiseringsdato [Publiseringsdato]
	Prosjektnummer 1022402	Sider 16
	Avdeling Arkeologi	Tilgjengelighet Åpen
Forfatter(e) Åsheim, Linda	ISSN 2703-7797 ISBN 978-82-8101-345-2	Oppdragstidspunkt / periode utført 09.08., 05.09.-07.09., 09.09.
	Forsidebilde Koret i Hallvardskatedralen etter fjerning av gresstorva. Fotonr. Cf54083_NIKU_0038	

Prosjektleder Egil Lindhart Bauer
Prosjektmedarbeider(e) Linda Åsheim
Kvalitetssikrer Egil Lindhart Bauer

Oppdragsgiver / finansiert av Oslo kommune, Kulturetaten

Sammendrag   I perioden 09.08 og 05.09–07.09 og 09.09.22 ble det i forbindelse med flere tiltak ved Hallvardskatedralen (id.42176-1) gravd to sjakter på utsiden av koret, eksisterende vesttrapp ble fjernet og gresstorven inni katedralen ble gravd bort og erstattet med subus. Da tiltaksområdet lå innenfor middelalderbyen Oslo ble arbeidet overvåket av arkeolog fra NIKU. Det ble ikke påtruffet automatisk fredete kulturlag.
Abstract   N/A

Emneord   Arkeologisk overvåkning, middelalder, Hallvardskatedralen, automatisk fredet kulturminne

Kontorleder
Egil Lindhart Bauer

Saksnummer hos forvaltningsmyndighet	22/01143
Kulturminne-ID	42176-1
Lokalitetsnavn	Hallvardskatedralen
Gnr/bnr.	233/539
Adresse, kommune, fylke	Minneparken, Oslo kommune
Aksesjonsnummer	Ikke aktuelt
Museumsnummer	Ikke aktuelt
Intrasis-prosjektnummer	1022402
Foto-/filmnummer	Cf54083
Tilstedeværelse av automatisk fredede kulturminner	Nei

Forord

I forbindelse med ulike tiltak som var en del av ruinkonserveringen av Hallvardskatedralen ble det foretatt en arkeologisk overvåkning av gravearbeidene. NIKU takker for samarbeidet med alle involverte.

Innholdsfortegnelse

1	Innledning	9
2	Historikk og faglige problemstillinger	9
3	Metode og gjennomføring av undersøkelsen	9
4	Observasjoner	10
5	Oppsummering og konklusjon	13
6	Vedlegg.....	14
6.1	Fotoliste	14
6.2	Kart	15

1 Innledning

Kulturetaten ved Anne Olaisen søkte Riksantikvaren om dispensasjon fra Lov om kulturminner av 9.juni 1978 (kml) for å gjennomføre tiltak i forbindelse med ruinkonservering av Hallvardskatedralen, i den såkalte Minneparken i Gamlebyen, Oslo. Riksantikvaren mottok søknaden 4.4.2022. NIKU Distriktskontor Øst mottok anmodning fra Riksantikvaren 15.6.2022 (saksnr. 22/01143) om utarbeidelse av forslag til prosjektplan og budsjett i tråd med NIKUs faglige tilrådning for det omsøkte tiltaket. Tiltaket omfattet flere inngrep, men denne rapporten omfatter kun de tre tiltakene hvor det var satt vilkår om arkeologisk overvåkning. Disse var som følger: tiltak 1: fjerning av gresstorv inni katedralen, tiltak 6: fundamentering av ny vesttrapp, og tiltak 8: etablering av rullestolrampe i korets nordside.

2 Historikk og faglige problemstillinger

Tiltakene lå i sin helhet innenfor det automatisk fredede kulturminnet Hallvardskatedralen, kulturminne-ID 42176-1. Deler av ruinen er rekonstruert av Gerhard Fischer i 1950–52 etter at den ble tatt ned ved bygging av kulvert for Østfoldbanen. Den vestlige delen av katedralen vil derfor ikke ha bevart kulturlag.

Aktuelle problemstillinger for området er:

- Kan arkeologiske kulturlag eller konstruksjoner påvises innenfor tiltaksområdet?
- Kan spor av byggegropa for jernbanekulverten fra 1920-tallet påvises i området for fundamentering av ny vesttrapp, og kan dette evt. gi informasjon om endrete bevaringsforhold i tilstøtende områder?
- Kan fundamenteringen for rullestolrampen avdekke spor av fundamentet til sakristiets nordvegg eller dreneringsgrøfta gravd ut fra hjørnet av tverrskipet, omtalt av Gerhard Fischer i hans dagboknotater?

3 Metode og gjennomføring av undersøkelsen

Undersøkelsen ble gjennomført som en arkeologisk overvåkning den 09.08., 05.09.–07.09. og 09.09.2022. Arkeolog ved undersøkelsen var Linda Åsheim. Tiltak 6 og 8 i prosjektbeskrivelsen ble utført den 09.08.22. Tiltak 1 ble utført i perioden 05.09.–07.09. og 09.09.22. Gravearbeidet ble dokumentert med foto og fortløpende notater. Etter endt graving ble arealene med potensiale for kulturlag innenfor tiltaksområdet digitalt innmålt med CPOS.

Tiltak 6 innebar å fjerne eksisterende vesttrapp for å bygge nytt fundament da det eksisterende fundamentet delvis helte kraftig mot nord. Arbeidet ble utført av entreprenør.

Tiltak 8 innebar å grave to N–S-gående sjakter øst for tverrskipet inn mot koret for å etablere en ny rullestolrampe lik den ved Olavsklosteret (figur 1). Sjaktene ble gravd for hånd med krafse av entreprenør.

Tiltak 1 innebar å fjerne gresstorva inni katedralen for å erstatte denne med et grusdekke og jevne ut nivåforskjellene i rommene i katedralen. Dette skulle opprinnelig gjøres med sugebil, men da dette viste seg å være lite økonomisk ble det besluttet etter initiativ fra Morten Stige fra Fabrica og Mikael Hirre fra Moderne Byggfornyelse at massene heller skulle fjernes med gravemaskin. Asgeir Dahle ble hyret inn for å kjøre gravemaskinen. Gravemaskinen ble først kjørt inn gjennom bruddet i apsiden før det ble påført masser for å dekke over det middelalderske murverket i katedralen i et lite område, slik at maskinen kunne kjøre over dem (figur 2). Før massene ble lagt over murverket ble dette dekket med filduk slik at det skulle være lett å fjerne massene i etterkant. I utgangspunktet var det planlagt å begynne gravingen den 05.09., uten arkeolog til stede, i den rekonstruerte vestlige delen av

katedralen, da dette området har veldig lite potensiale for bevarte kulturlag. Den arkeologiske overvåkningen skulle dermed ikke igangsettes før den 06.09. Arkeolog Linda Åsheim ble imidlertid kontaktet av Morten Stige ca. kl. 09.15 den 05.09. med forespørsel om å komme ut for å overvåke gravingen allerede den dagen da de ikke hadde tenkt på at massene gravemaskinen skulle bruke for å dekke over det middelalderske murverket måtte tas fra inni koret på katedralen (del av tiltak 1). Dette området kunne ha potensiale for kulturlag, og arkeologisk overvåkning var dermed påkrevd i dette området.

Figur 1: Tiltak 8, området for etablering av ny rullestolrampe. Foto-nr: Cf54083_NIKU_04.

4 Observasjoner

Ved oppstart var trappehellene ved vestfronttrappen fjernet (figur 3). Under hellene lå det en del løsmasser bestående av sand, mindre steiner, noe matjord, og flekkvis støpt betong. Løsmassene ble krafset bort, og betongen ble pigget bort. Under løsmassene og betongen lå det en betongsåle som var ca. 16– 17 cm tykk. Deler av toppen på sålen ligger på bunn av det omsøkte tiltaket, og arbeidet ble derfor stoppet der (figur 4).

Etableringen av en rullestolrampe inn mot korets nordside hadde en gravedybde på kun 10 cm, og de oppgravde massene besto av gresstorv og sandholdig matjord med noe grus. På tiltakets omsøkte bunnivå lå det en hvit filtduk fra et eldre inngrep på stedet (figur 5).

Massene under gresstorven inni katedralen varierte noe gjennom katedralens forskjellige rom. I koret og i området rundt gravhellen i tverrskipet besto massene av gulbrun sandholdig grus uten informative komponenter som gjenstandsfunn. I de andre rommene i katedralen besto massene av omrotet, sandholdig matjord med noe kalkmørtel og funn av dyrebein, glass, porselen, rød tegl, 1700-tallskeramikk, spiker, og glasert takstein (figur 6). Gjenstandsfunnene og de andre bestanddelene indikerer at dette laget trolig er redeponert.

Figur 2: Tildekking av middelaldersk murverk. Foto-nr: Cf54083_NIKU_25.

Figur 3: Tiltak 6, området ved vesttrappen ved oppstart. Foto-nr: Cf54083_NIKU_01.

Figur 4: Bunn av tiltak 6s gravedybde. Foto-nr: Cf54083_NIKU_10.

Figur 5: Sjaktene for fundamentering av rullestolrampe ferdig gravd. Foto-nr: Cf54083_NIKU_13.

Figur 6: Gresstorva fjernet i nordre tverrskip. Foto-nr: Cf54083_NIKU_31.

5 Oppsummering og konklusjon

Tiltaksområdet lå innenfor middelalderbyen Oslo og omfattet store deler av Hallvardskatedralen. Selv om deler av katedralen er rekonstruert var det en mulighet for at det kunne være bevarte kulturlag i de uberørte delene av katedralen. Det var også en mulighet for at byggegropa for jernbanekulverten kunne observeres og at spor etter fundamentet til sakristiets nordvegg eller dreneringsgrøfta nevnt i Gerhard Fischers dagbøker kunne bli avdekket.

Tiltakene omfattet graving av to mindre områder i direkte tilknytning til Hallvardskatedralen og hele arealet inni katedralen. Med unntak av gravingen for ny vesttrapp, hvor omsøkt gravedybde var 20 cm, var gravedybden 10 cm i de andre områdene tiltakene omfattet. Det ble ikke avdekket intakte, uforstyrrede kulturlag ved denne undersøkelsen, ei heller middelalderske funn. Byggegroppa for jernbanekulverten eller dreneringsgrøfta omtalt av Fischer ble ikke avdekket. Knekkene i betongsålen ved vesttrappen kan trolig stamme fra byggegropa for kulverten, da denne muligens vil ha forårsaket nedbryting og nedsynkning av nærliggende jordmasser, men det ble besluttet å ikke fjerne betongsålen, og det var derfor ikke mulig å avgjøre om dette stemmer.

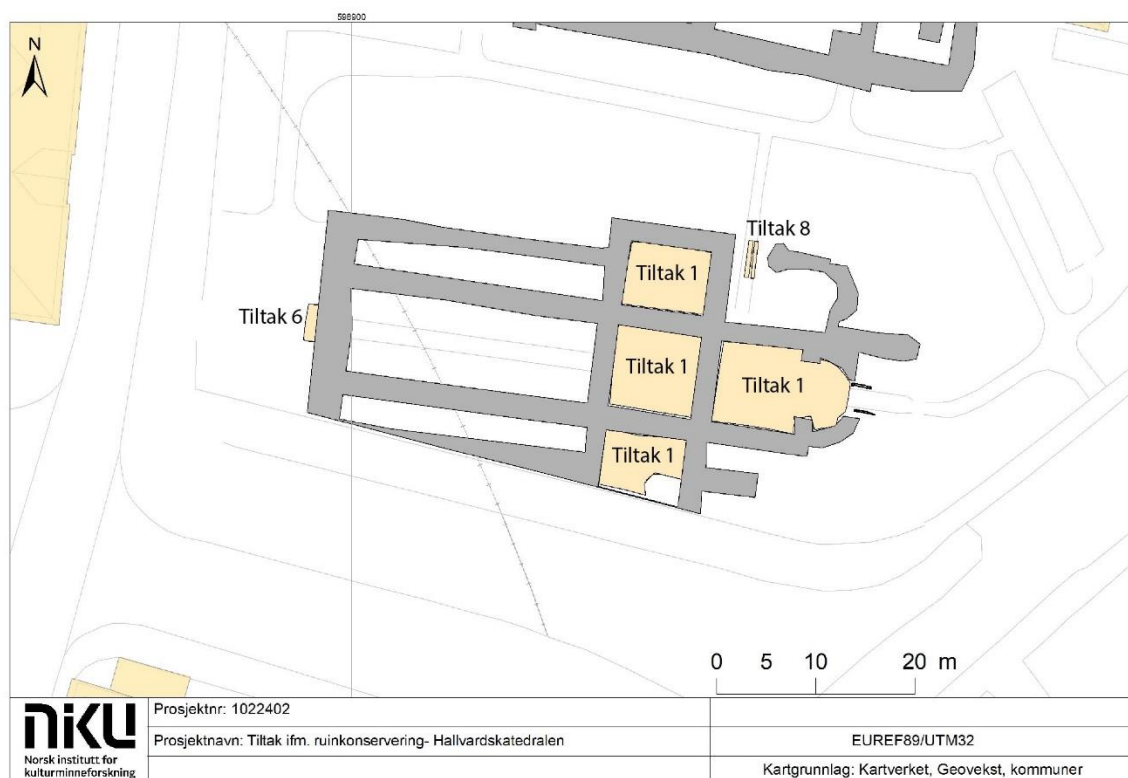
6 Vedlegg

6.1 Fotoliste

Filnavn	Motiv	Sett mot
Cf54083_NIKU_01.JPG	Oppstart ved tiltak 6.	S
Cf54083_NIKU_02.JPG	Oppstart ved tiltak 6.	S
Cf54083_NIKU_03.JPG	Løsmasser fjernes ved tiltak 6.	Ø
Cf54083_NIKU_04.JPG	Oppstart ved tiltak 8.	S
Cf54083_NIKU_05.JPG	Første sjakt oppmerket og påbegynt, tiltak 8.	S
Cf54083_NIKU_06.JPG	Første sjakt oppmerket og påbegynt, tiltak 8.	S
Cf54083_NIKU_07.JPG	Første sjakt ferdig gravd, tiltak 8.	Ø
Cf54083_NIKU_08.JPG	Løsmasser fjernet og betongsålen avdekket, tiltak 6.	S
Cf54083_NIKU_09.JPG	Løsmasser fjernet og betongsålen avdekket, tiltak 6.	Ø
Cf54083_NIKU_10.JPG	Løsmasser fjernet og betongsålen avdekket, tiltak 6.	Ø
Cf54083_NIKU_11.JPG	Andre sjakt oppmerket og påbegynt, tiltak 8.	S
Cf54083_NIKU_12.JPG	Andre sjakt ferdig gravd, tiltak 8.	Ø
Cf54083_NIKU_13.JPG	Sjakt 1 og 2 ferdig gravd, tiltak 8.	S
Cf54083_NIKU_14.JPG	Oppstart ved tiltak 1.	V
Cf54083_NIKU_15.JPG	Oppstart ved tiltak 1.	V
Cf54083_NIKU_16.JPG	Oppstart ved tiltak 1.	V
Cf54083_NIKU_17.JPG	Oppstart ved tiltak 1.	V
Cf54083_NIKU_18.JPG	Tildekking av middelaldersk murverk før gravemaskinen kunne kjøre over.	V
Cf54083_NIKU_19.JPG	Fundamentsteiner mellom midtskip og sideskip før tildekking.	S
Cf54083_NIKU_20.JPG	Fundamentsteiner til søndre sideskip før tildekking.	S
Cf54083_NIKU_21.JPG	Koret etter fjerning av masser for å dekke til murverk.	S
Cf54083_NIKU_22.JPG	Kantsteiner avdekket mellom skiferhellene, med målestokk.	S
Cf54083_NIKU_23.JPG	Kantsteiner avdekket mellom skiferhellene.	S
Cf54083_NIKU_24.JPG	Murverk mellom kor og tverrskip etter at gravemaskinen har kjørt over.	S
Cf54083_NIKU_25.JPG	Murverk mellom kor og tverrskip etter at gravemaskinen har kjørt over.	N
Cf54083_NIKU_26.JPG	Påbegynt massefjerning i midtskipet.	S
Cf54083_NIKU_27.JPG	Påbegynt massefjerning i søndre sideskip.	Ø
Cf54083_NIKU_28.JPG	Påbegynt massefjerning i søndre sideskip.	S
Cf54083_NIKU_29.JPG	Påbegynt massefjerning i koret og midtskipet for å dekke til murverk.	S
Cf54083_NIKU_30.JPG	Nordre sideskip før oppstart.	N
Cf54083_NIKU_31.JPG	Nordre sideskip etter fjerning av masser.	NØ
Cf54083_NIKU_32.JPG	Koret før fjerning av masser.	Ø
Cf54083_NIKU_33.JPG	Koret før fjerning av masser.	S
Cf54083_NIKU_34.JPG	Koret under graving.	Ø
Cf54083_NIKU_35.JPG	Koret under graving.	SØ
Cf54083_NIKU_36.JPG	Søndre sideskip ferdig gravd.	S
Cf54083_NIKU_37.JPG	Koret ferdig gravd.	S
Cf54083_NIKU_38.JPG	Koret ferdig gravd.	S

Cf54083_NIKU_39.JPG	Oppgravde masser før bortkjøring av disse.	S
Cf54083_NIKU_40.JPG	Gerhard Fischers markering av gravkammeret ved apsiden.	S
Cf54083_NIKU_41.JPG	Gerhard Fischers markering av gravkammeret ved apsiden, søndre markering.	N
Cf54083_NIKU_42.JPG	Gerhard Fischers markering av gravkammeret ved apsiden, søndre markering.	N
Cf54083_NIKU_43.JPG	Gerhard Fischers markering av gravkammeret ved apsiden.	Ø
Cf54083_NIKU_44.JPG	Gerhard Fischers markering av gravkammeret ved apsiden, nordre markering.	N
Cf54083_NIKU_45.JPG	Koret ferdig gravd.	S
Cf54083_NIKU_46.JPG	Kantsteiner avdekket mellom skiferhellene.	N
Cf54083_NIKU_47.JPG	Midtskipet ferdig gravd.	S
Cf54083_NIKU_48.JPG	Fundamentsteiner mellom sideskip og midtskip. Påfylling av subus påbegynt.	S

6.2 Kart

Figur 7: Tiltaksområdene ved Hallvardskatedralen.

Norsk institutt for kulturminneforskning er et uavhengig forsknings- og kompetansemiljø med kunnskap om norske og internasjonale kulturminner.

Instituttet driver forskning og oppdragsvirksomhet for offentlig forvaltning og private aktører på felter som by- og landskapsplanlegging, arkeologi, konservering og bygningsvern.

Våre ansatte er konservatorer, arkeologer, arkitekter, ingeniører, geografer, etnologer, samfunnsvitere, kunsthistorikere, forskere og rådgivere med spesiell kompetanse på kulturarv og kulturminner.

www.niku.no

NIKU Rapport 198

NIKU hovedkontor
Storgata 2
Postboks 736, Sentrum
0105 OSLO
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Tønsberg
Farmannsveien 30
3111 TØNSBERG
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Bergen
Dreggsallmenningen 3
Postboks 4112, Sandviken
5835 BERGEN
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Trondheim
Kjøpmannsgata 1b
7013 TRONDHEIM
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Tromsø
Framsenteret
Hjalmar Johansens gt. 14
9296 TROMSØ
Telefon: 77 75 04 00